

דקא יהבי טעמא למילתייהו — נראה לכאורה שלכך נקטו 'שכבר נגזרה גזרה', כי אילו לא שנגמר הדין, הדיין שנראה לו שהטעם שנתנים העדים על חזרתם אמת, מסתלק מלדון דין זה, שהריהו דין מרומה. אבל כיון שאין העדים נאמנים לחזור וגמר הדין היה אמת, שוב אין עצה למלטו. [ומדברי הר"ן נראה ש'נגזרה גזרה' פירוש גזרת התורה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, אפילו מראה טעם לחזרתו].

במעשה דבעיא (אפשר שהוא שמו הפרטי של המוכס. ריעב"ץ) **מוכסא** — ע"ע במובא להלן סוף דף מו.

דף מה

ואהבת לרעך כמוך — ברור לו מיתה יפה — זו לשון הרמ"ה (להלן נב: ע' בשטמ"ק כתובות לו): 'וכל היכא דכתיב רעך משמע ישראל, ואפילו רשע שנתחייב מיתה אתה חייב לחזור אחר זכותו לברור לו מיתה יפה. ויש לפרש ואהבת לרעך לשון רעים שבך שנתחייבו מיתה — ברור להם מיתה יפה.' (ע' פירושים נוספים בבאור הדרש בתוס' ובספר תורת חיים).

יש לברר דבריו, הלא אמרו (פסחים ק"ג: ועוד) שמותר ומצוה לשנוא רשע, הרי שאינו בכלל 'ואהבת לרעך'? ויש לומר עפ"י מה שמבואר בספרים שאף על פי שמצוה לשנאותו מצד הרע שבו, מצוה לאהבו גם כן, ואף הוא בכלל 'ואהבת לרעך כמוך', וכפי שכתב בספר תניא (פרק לב): 'וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעוונותיהם, שמצוה לשנאותם, מצוה לאהבם גם כן, ושתייהן הן אמת, שנאה מצד הרע שבהם, ואהבה מצד בחינת הטוב הגנוז שבהם, שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם'. וכן כתב בספר תומר דבורה (לרמ"ק. סוף פרק ב): 'ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבו. ואפילו הרשעים'. וכן כתבו עוד כמה גדולים בספריהם (ע' פנים יפות לבעל ההפלאה — קדושים; חכם הרוים עמ' נח — מר"פ מקוריץ; רסיסי לילה מה עמ' 102. וע"ע: מצות הלבבות (לר"מ ליכטשטיין) ב, יח).

[ונראה שגם הסמ"ק שכתב (ז') שהעובר עבירה אינו בכלל 'ואהבת', אינו חולק על הדעות האמורות, שאפשר כוונתו שאין להראות לו גילויי אהבה ככל ישראל. ולעולם את הטוב שבו מצוה לאהוב]. עוד בענין שנאת הרשע והאפיקורס, ע' במובא בפסחים ק"ג.

'דוחפו על מתניו — מאחוריו (רמב"ם סנהדרין טו, א), והוא נהפך ונופל מוטה. **'נהפך על לבו** — אם נהפך ולבו למעלה [או למטה. כן פרש בערוך לגר] — **'הופכו על מתניו** — על צדו, שלא יתגנה כל כך (כ"נ עפ"י רש"י ומאירי).

הרמב"ם (סנהדרין טו, א) לא הזכיר שאם נהפך צריך להופכו. וכנראה גרס ופירש כך: 'אחד מן העדים דוחפו על מתניו — ונהפך על לבו'. כלומר נופל כשבלו למטה. לאחר מכן 'הופכו על מתניו — לראות אם מת אם לאו. אם מת בה — יצא. ואם לאו...'. [ולא הזכיר הרמב"ם שצריך להופכו כדי לראות אם מת, וכתב 'אם מת... ואם לאו... וממילא שומע אני שהופכו כדי לבדוק הדבר] עפ"י לח"מ ועוד. וראה גם בשינויי נוסחאות שעל המשניות).

ויש מפרשים להפך: דוחפו מלפניו כדי שיפול אחורה ויהא הלב כלפי מעלה, כך שיוכל העד להטיל האבן על לבו. ואם נפל ופניו כלפי מטה ועדיין לא מת, הופכים אותו כדי שיהא לבו למעלה בשעת זריקת האבן (עפ"י ר"י מלוניל).

'יד העדים תהיה בו בראשונה — טעם למצוה זו כתב הרמב"ם בפרוש המשנה: לפי שאצל העדים

הדבר הוא אמת שהשיגוהו בחושיהם, ואילו אצלנו אינו אלא סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא על סמך מה ששמענו מהם. לפיכך צוה השם יתברך שיהיו העדים ממונין על הענין. 'וזהו ענין נאה'. והריקנאטי כתב: לפי שטבעו של אדם הוא כאשר רואה עבירה שנעשתה, הוא מתרגל אליה והרי נחלשת אצלו הרגשת הסלידה מדבר נורא כזה. לכך ציורת התורה שהעדים הם יהיו המבצעים את העונש, כדי שתתחזק בנפשם הסלידה מן העבירה.

(ע"ב) 'מות יומת המכה רצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, תלמוד לומר מות יומת המכה מכל מקום' — דין זה נאמר ברוצח (וכן בעיר הנדחת), ומיוחד הוא בדינו משאר חייבי מיתות, כמו שכתב הרמב"ם (סנהדרין יד, ח), שהרוצח שנגמר דינו להריגה ואין אפשרות להורגו 'רודפים אחריו בכל דבר וביד כל אדם, עד שממיתין אותו'. ואילו שאר חייבי מיתה לא ניתן להרגם בכל מיתה, ולא על ידי אחרים אלא ע"י העדים (שם). וע"ז זכר יצחק ח"א טו, ב). ולדעת התוס' במכות (ב. ד"ה כל, בשם ה"ר יוסף) ברוצח ניתן להמיתו בכל דבר, ושאר חייבי מיתות ניתן להמיתם באחת מארבע מיתות שנמסרו לבית דין, כשאי אפשר לקיים מיתה האמורה בהם. וע' בחזו"א חו"מ לקוט"מ כב, לדף מה; ובחזו"ש ובאורים להלן מט: ולכאורה נראה שכשם שב"ד מכים ועונשים שלא מן הדין למגדר מלתא, כמו כן רשאים להמית לצורך שעה בכל אופן שייראה בעיניהם, עכ"פ כאשר אי אפשר להמיתו באחת מד' מיתות. וע"ז במובא להלן נב:

'אמר שמואל: נקטעה יד העדים פטור, מאי טעמא, דבעינא יד העדים תהיה בו... ומי בעינן קרא כדכתיב...' — התוס' ביבמות (קד ס"ב) הביאו להקשות מהר' שמעון, מה טעמו של החולק על שמואל, הלא קיימא לן בכל מקום 'כל שאינו ראוי לבילה' — בילה מעכבת בו, אם כן מדוע נקטעה יד העדים יהא כשר באחרים?

ותרצו, שמה יש ייתור כלשהו המחייב אע"פ שנקטעה ידם.

(ואם תאמר לפי זה מנין לגמרא שסובר שמואל בעינן קרא כדכתיב, שמה לעולם לא בעינן, וכאן פטור משום שאינו ראוי לבילה.

ויש לומר מכך שהקשו על שמואל מעדים המעידים שנגמר דינו של פלוני והעמידה שמואל באותם עדים עצמם — הרי מוכח שסובר שגם כשנחשב 'ראוי לבילה' כגון שם שלא נקטעה ידם, צריך קרא כדכתיב. ואכן היה יכול לחלק בין ראוי לאינו ראוי, אלא האמת תירץ, דבעינן קרא כדכתיב.

ועוד י"ל שאם מצד אינו ראוי לבילה, אמנם לא יהא אפשר לסקול, אבל בדין הוא להמיתו במיתה אחרת שאפשר, כשאר הנסקלים שאי אפשר לסקלם (כמו שהביאו התוס' מלקמן נג. אך זה דוקא אם נאמר שדין זה אמור לא רק בבורח. עתוס') — ומדפטר שמואל מוכח שטעמו משום דבעינן קרא כדכתיב, והרי זה כמיעוט בעיקר הדין שכשאין הקרא מתקיים בטל הדין מעיקרא, וחשיב כאינו מחויב מיתה).

ועוד תרצו התוס', שאין סברא לפטור משום קטיעת יד העדים. [הלכך רק אם 'בעינן קרא כדכתיב' הרי גזרת הכתוב שאין לקיים הדין אלא באופן המפורש, אבל בלאו הכי, אעפ"י שאין ראוי לקיים המפורש, לא נתבטלה המצוה בשל כך].

'שאני התם דאמר קרא יד העדים שהיתה כבר' — מבואר בגמרא שעדים גידמין מעיקרא כשרים. וכתב הרמב"ם שיהרג ביד אחרים. ורש"י כתב 'דזו היא יד שלהם', ודייק בספר ערוך לנר מדבריו שמתקיים על ידם הפסוק ד'יד העדים' והם ימיתוהו בידם הגדומה.

(ואם תאמר, לפרש"י גם בשהיתה להם יד ונקטעה, יכולני לקיים בהם 'יד העדים' במה שנשאר? וי"ל שלימד הכתוב להצריך אותה יד שהיתה להם בשעת העדות. וכיון שאין אותה היד קיימת כמות שהיתה, שנקטעה מקצתה — נפטר הלא מכל וכל, דבעינן קרא דכתיב [ואולם מהתוס' שכתבו גם במצורע שמדובר שהיתה לו בזה ונקטעה אח"כ, מבואר שלא סברו כרש"י, שהרי לרש"י יש מיעוט מיוחד בסקילה שצריך יד שהיתה להם כבר].

נמצא מבואר שלפרש"י אפילו נקטעה מקצת מידם מיעט הכתוב. וא"כ יש לומר לדעתו דוקא באופן זה שאפשר לקיים ביד הקטועה, לכך אם נגדמה מעיקרא סוקלים, אבל נגדמה היד עד הכתף — פטור (כ"כ בשו"ת חות יאיר קסז). וצ"ע בנקטעה יד אחת והשניה קיימת.

ולהרמב"ם משמע לכאורה שמדובר נקטעו שתי הידים ולכך אי אפשר לקיים בעדים כלל אלא באחרים. וצ"ע.

'והתנן היה אחד מהן גידם או אילם או חיגר או סומא... שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא' —
ואין לומר שבא הכתוב למצוה אך לא לעכב, כי מה נפשך, אם יש להם יד ורגל, הלא ממילא יעשו זאת, ואם אין להם — מה יעשו, אלא ודאי בא הכתוב ללמד עיכוב (עפ"י תורת חיים).

והגרעק"א שהקשה כנראה נקט בסברא דלולא קרא לא הייתי יודע ששניהם צריכים לתפסו ולומר בפני בית דין, הלכך אצטרך קרא למצוה.

ויתכן שהתו"ח ס"ל שמסתבר שגם לפי האמת אין צריך ששניהם יעשו זאת בפועל, אלא שיהיו ראויים לכך. ויש לבאר עוד דמשום 'ראוי לבילה' צריך שיהיו ראויים לדבר. ומ"מ צריך קרא, דבלאו הכי לא מסתבר להצריך 'ראוי' בזה, וכמו שכתבו התוס' ביבמות קד: הג"ל.

דף 10

'שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה...' — יש סוברים שצריך שיהיו בית דין מומחים וסמוכין כדי לענוש עונש מיתה. ולכן בתו"ל או בזמן הזה אין ממתים משום סייג וצורך השעה, רק אם גם מצד דין המלכות חייב מיתה. וכן ממתים מלשינים ומסורות, משום דין 'רודף' (עפ"י חדושי הר"ן. ע"ש 'שכבר נתפשט המנהג להרגם' למינים ומסורות. וע' בספר מרגליות הים, מקרים שנהגו למעשה להרוג מסור, ואפילו ביום הכיפורים). עכ"ד.
מאידך, בשו"ת הרשב"א (ח"ה רלח. וע"ע בדבריו בח"ג שצג) כתב להלכה ולמעשה: **'אם יש אנשים רשעים מפורסמים ורצית למתקם, ועוד הם בתמרוריהם עומדים, תמנה עם הזקנים בין להלקות בין לקוץ יד או רגל, ואפילו להמיתו'**. וכן כתבו כמה ראשונים בתשובותיהם (ע' בשו"ת הרא"ש יז, ח; סוף כלל כא; ריש כלל קא; שו"ת הריב"ש רלד ועוד). הרי שנחלקו אם יכולים ב"ד שבזמננו לפסוק מיתה בתור הוראת שעה לעשות סייג לתורה.

(יתכן לבאר שמחלוקת זו תלויה ביסוד הדין ומקורו; מדברי הרשב"א שם משמע שלמדו זאת מהאמור אצל הגביא 'אליו תשמעו' — אפילו כשאומר לעבור על דברי תורה בהוראת שעה (וע' יבמות צ: תוד"ה וליגמר). ומכך שלמדים מנביא לב"ד משמע שגדר הדין הוא שצורך השעה הוא המתיר לעבור על ד"ת. ועל כן סובר הרשב"א שגם ב"ד שאינם סמוכים ראויים לעשות זאת, שאין כאן זה דין התלוי בשם 'בית דין' דוקא.

מאידך הר"ן בדרשותיו (יא) הביא דין זה וביאר: **'בזמן שיהיו בישראל סנהדרין ומלך, הסנהדרין לשפוט את העם המשפט צדק לבד, לא לתיקון ענינם ביותר מזה [כלומר הוראת שעה], אם לא שיתן להם המלך כחו. אבל כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול ב' הכחות, כח השופט וכח המלך... עיי"ש**. ומבואר מזה שסמכות זו לענוש בהוראת שעה, שייכת בעיקרה למלך בלבד ורק כשאין מלך ניתן כח לסנהדרין לעשות זאת במקומו. ושפיר י"ל שהר"ן לשיטתו סובר שלא ניתן כח זה אלא

וחכמים אומרים: האיש נסקל ערום, אבל האשה נסקלת בבגדיה (ורגמו אתו). ואעפ"י שהמיתה משתהה מעט ע"כ, הבויון קשה עליה יותר, ועל כן זו היא 'מיתה יפה' עבודה. (הלכה כחכמים. רמב"ם סנהדרין טו, א).

דף מה

צו. א. כיצד סוקלים?

ב. אלו הלכות הוזכרו בסוגיא בנוגע לברירת מיתה יפה?

ג. האבן שנסקל בה האדם, מה עושים בה?

ד. נקטעה יד העדים לאחר העדות, או שהיו גדומים מעיקרא — האם הנידון נסקל?

א. הנידון עומד בבית הסקילה (וידין אסורות. רמב"ם). אחד מן העדים דוחפו על מתניו (יש מפרשים לאחוריו וי"א לפניו) למטה.

נהפך על לבו — הופכו על מתניו (שלא יהא מושכב פרקדן שמגונה ביותר. רש"י). אם מת בדיחה זו — יצא. ואם לאו — נוטלים העדים את האבן שהיתה מתוקנת לכך בבית הסקילה, והיא משוי שני בני אדם, ומשליך אותה העד השני על לבו. אם מת בה — יצא. ואם לאו — רגימתו בכל ישראל (סקול יסקל או ידה יירה; יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם באחרונה). ומעולם לא שנה בה אדם (שמת הנסקל באבן הראשונה).

ב. אלו הן ההלכות שהוזכרו בסוגיא בקשר לברירת מיתה יפה (ואהבת לרעך כמוך — ברור לו מיתה יפה. רב נחמן אמר רבה בר אבוח):

הגבהת בית הסקילה שתי קומות, אע"פ שגם בפחות מיכן יש בו כדי להמית. [אבל אין מגביהים יותר — שלא יתנוול].

סקילת האשה בבגדיה, לחכמים — כדי שלא תתבזה [אבל באיש — גזירת הכתוב שנסקל ערום]. ולרבי יהודה לאידך גיסא, 'מיתה יפה' עבודה שתיסקל ערומה, למהר מיתתה.

ג. האבן שנסקל בה [וכן העץ שנתלה עליו, סייף שנהרג בו, סודר שנחנק בו] — נקברת עמו. ולא עמו ממש אלא בתפיסתו (רב פפא. פירוש, בתוך ד' אמותיו. רש"י).

ד. אמר שמואל: נקטעה יד העדים — פטור. אבל עדים גידמים מתחילה — כשרים לחייבו (יד העדים תהיה בו... — היד שהיתה כבר).

מבואר בגמרא שלפי דעה זו, עדים המעידים על אחד שנגמר דינו לסקילה בבית דין פלוני, אינם יכולים לחייבו אלא אם היו הם עצמם העדים שהעידו בראשונה, מפני שאין מתקיים כאן 'יד העדים' הראשונים, ופטור.

והעמידו דעה זו במחלוקת תנאים, האם מצריכים קרא כדכתיב אף לעיכובא או רק למצוה בעלמא, וכדלהלן.

יש מי שצדד להוכיח שאפילו לא נקטעה אלא יד עד אחד — פטור, שהרי צריך ששני העדים ישתתפו בהריגתו, כדתנן במתניתין (עפ"י אפיקי ים סוס"י יט).

צח. אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה האם צריכים לקיים את המקראות כמו שהם כתובים, אף לעכב, או שמא אם אי אפשר לקיימם ככתוב אפשר באופן אחר?

כאמור, שמואל סובר שצריך לקיים המקרא ככתוב אף לעיכובא, ולכן אם אי אפשר שהעדים שהביאוהו לחיוב שקילה ירגמוהו בידיהם — פטור. וכן הביאו להוכיח מדברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא שהרחוב בעיר הנדחת מעכב בקיום דינה. (וכן סובר רב אשי במקום אחר. עפ"י תוס' סוטה כז.).

ותלו זאת במחלוקת התנאים לגבי מצורע שאין לו בהן יד, בהן רגל ואזן ימנית (כגון שנקטעו משנוקק לטומאה. תוס') — שלחכמים אין לו טהרה עולמית. ולרבי אליעזר ורבי שמעון יש לו טהרה. [לר"א נותן על מקומו ויוצא ולר"ש על שמאלו].

התוס' כתבו שלא נחלקו אלא בשנקטעה לאחר שנוקק לטומאה, אבל היתה קטועה מקודם, הכל מודים שיש לו טהרה. ויש חולקים (ע' בשו"ת חות יאיר קסו — לפרש"י; משך חכמה שפטים עה"פ יד העדים').

מבואר בגמרא שבמקום שיתר הכתוב מלים, לדברי הכל צריך קרא כדכתיב, שכן בא הכתוב לדרוש זאת, כגון בבן סורר ומורה, צריך שלא יהיו אביו ואמו גדמים או חגרים, אלמים, סומים או חרשים (ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו... ואמרו... בננו זה... איננו שמע בקלנו).

בכמה מקומות מצינו שריבה הכתוב לקיים הדין, גם כשאי אפשר לעשות באופן המפורש, כגון מות יומת המכה — מכל מקום, גם כשאי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו. וכן בגואל הדם, גם אם אין למת גואל, ב"ד מעמידים לו גואל (בפגעו בו — מכל מקום). ואין ללמוד משם לשאר מקומות [לשמואל], משום שהם שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים.

א. כן מצינו לנסקלים ולעיר הנדחת, שדרשו מריבוי הכתובים להרוג גם כשאי אפשר באופן הכתוב בהם. ואולם שאר חייבי מיתות, אין הורגים אותם אלא אם אפשר לבצע המיתה הכתובה בהן (תוס' עפ"י גמרא לקמן נג: ב"מ לא: וערמב"ם סנהדרין יד, ח).

ויתכן שלא נתרבה להמיתו בכל אופן אלא בכגון בורה, אבל כגון שהוא לפנינו ומחמת הספק אין יודעים איזו מיתה הוא חייב — באנו לשאלה האם מותרה לדבר חמור הוי מותרה לקל וידון בקלה, אם לאו (תוס' בתירוץ השני).

ויש אומרים שרוצח ועיר הנדחת ניתן להמיתם בכל אופן, ושאר חייבי מיתות כשא"א להרגם במיתה האמורה, מומתים באחת מארבע מיתות (עפ"י הר' יוסף, בתוס' ריש מכות).

ב. לפרוש הריטב"א, נחלקו בשאלה זו רבי אמי ורבי אסי (במכות י:). האם 'זקני העיר' מעכבים בעיר מקלט ובבן סורר ומורה ובעגלה ערופה (וע' דברי אברהם ח"א ד, ט).
ע"ע בכללות הענין בשו"ת חות יאיר קסו.

דפים מה — מז

- צט.** א. אלו מומתים נתלים אחר מיתתם?
ב. על מה תולים, כיצד תולים, ולכמה זמן?
ג. האם האשה נתלית?
ד. האם התלוי מלובש בבגדים?
ה. האם פני התלוי כלפי העם או כלפי העיץ?